

Vəfa Cəfərova, Sevinc Hüseynzadə²⁶

TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİN ARTIRILMASINDA TEST ÜSULUNUN ROLU

Təhsil öyrənmənin, yaxud başqa sözlə bilik, bacarıqlar, dəyərlər, inanclar və vərdislər qazanılmasının asanlaşdırılması prosesidir. Təhsil metodlarına hekayə danışma, müzakirə, öyrətmə, təlim vermə və birbaşa araşdırma daxildir. Ümumilikdə rəsmi təhsil formal olaraq məktəbəqədər və ya bağça, ibtidai məktəb, orta məktəb və daha sonra kollec, universitet, yaxud şəyirdlik kimi mərhələlərə bölünür. Təhsil almaq hüququ bəzi dövlətlər və BMT tərəfindən tanınmışdır.

Azərbaycanda təhsilə hər zaman diqqət və qayğı göstərilib. Ölkə Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva bu sahəni mütəmadi olaraq diqqətdə saxlayıb. Dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri də məhz təhsildir. Bu sahədə həyata keçirilən islahatlar və görülmə tədbirlər də bunu bir daha təsdiq edir. Bu gün dünyada çox ciddi proseslər gedir. “Bir ölkənin güclü olması onun təhsilinin inkişafı ilə bilavasitə bağlıdır. Ümumi təhsil təhsilalanlara elmlərin ümumi əsaslarının öyrədilməsini, zəruri bilik, bacarıq və vərdislərin asılanmasını, onların həyata və əmək fəaliyyətinə hazırlanmasını təmin edən təhsil pilləsidir. Dövlətin, cəmiyyətin və təhsilalanların təhsil sistemində sosial tələbi keyfiyyətli təhsildir. Təhsil sahəsində aparılan bütün islahatların məqsədi məhz onun keyfiyyətinin yüksəldilməsinə nail olmaqdır” (1, qanun toplusu -9).

Təhsilin keyfiyyəti nədir? O, necə müəyyən olunur? Təhsilin keyfiyyətini necə idarə etmək olar? Ümumiyyətlə, istənilən sahədə keyfiyyət anlayışı müəyyən olunmuş standartlara uyğunluğu ifadə edir. Obyektin və ya sistemin halını xarakterizə edən parametrlər standartla nə qədər yaxındırsa, keyfiyyət də bir o qədər yüksək hesab olunur. Təhsildə də belədir. Təhsilin keyfiyyəti əldə olunan nəticələrin əvvəlcədən müəyyən olunmuş meyarlara (standartlara) nisbəti ilə müəyyən olunur. Təhsilin keyfiyyətinin müəyyənəşdirilməsində əsas göstərici şagirdin təlim nəticələridir və bu nəticələrin obyektiv qiymətləndirilməsi keyfiyyəti üzə çıxaran etibarlı mənbə hesab olunur. “Monitoring parametrlərin qiymətinin, obyekt və ya sistemin halının (keyfiyyət göstəricisinin) dəyişmə xüsusiyyətlərinin, bu dəyişmələrin səbəblərini, onlara təsir etmək yollarını müəyyən etməyə imkan verir. Beləliklə, monitoring baş verən dəyişikliklərin xüsusiyyətlərini öyrənmək və müvafiq qərarların qəbul edilməsi məqsədi ilə vəziyyət haqqında informasiyanın fasiləsiz və sistemli şəkildə yığılması və təhlili prosesidir. Müasir dövrdə monitoring müxtəlif fəaliyyət sahələrində, o cümlədən təhsildə uğurla tətbiq olunan texnologiya kimi qəbul olunur” (2,45). Təhsildə ənənəvi qiymətləndirmə ona görə yalnız nəzarət mexanizmi sayılmışdır ki, inzibati amirliyə əsaslanaraq monitoringə deyil, idarəetməyə xidmət etmişdir. Monitoring sözü latın mənşəli “monere” felindən götürülüb, “xəbərdar etmək” mənasını verir. Monitoring müəyyən fəaliyyət növünün və onun inkişafının sistemli və məqsədli şəkildə müşahidə edilməsi və nəticələrin qeydə alınmasıdır. Monitoring müşahidə edilən fəaliyyət növünün bütün aspektləri haqqında sistemli şəkildə məlumat toplamağa və bu məlumatları təhlil etməyə, həmin fəaliyyətin effektivlik və səmərəlilik dərəcəsini artırmağa, fəaliyyətin uyğunsuzluqları barədə məlumatın idarə edənlər və qərar verənlərə vaxtında ötürülməsinə imkan verir. Planlaşdırmada monitoringin həyata keçirilməsi velosiped sürərkən getdiyin yola nəzarət etməyə bənzəyir: velosipeddən enmədən onu nizamlaya bilər və düzgün cıgırla getdiyinə əmin ola bilər. Təhsildə keyfiyyətin artırılmasına təsir göstərən amillərdən biri də test üsulundan istifadə etməkdir. Cəmiyyətin fəaliyyətinin mühüm sahələrindən və sosial həyatın vacib inkişaf istiqamətlərindən biri təhsildir. Azərbaycanda təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən birini də təhsilin uzunmüddətli zamanı əhatə edən strateji inkişafını müəyyənəşdirmək üçün vacib olan milli təhsil konsepsiyaları və dövlət proqramları təşkil edir. Əsas hədəf təhsilin keyfiyyətinin artırılması məqsədilə həm tələbələrin bilik və bacarıqlarının dövlət standartlarına uyğun olmasını, həm də təhsil müəssisələrinin uğurlu fəaliyyət göstərməsi, habelə təhsil xidmətlərində keyfiyyətin təmin olunması istiqamətində idarə edənlərin və pedaqoqların səmərəli fəaliyyətini təmin etməkdir. Təhsil sistemində inkişafa nail olmaq dövlətin əsas hədəflərindən biri hesab edildiyindən bu sferada qəbul olunan normativ aktların, hüquqi-normativ sənədlərin və qərarların işlək olması keyfiyyətli idarəetmənin əsas şərti hesab edilir. Bu səbəbdən də keyfiyyətin təmin olunması üçün peşəkar idarəetməyə şərait yaratmaq, effektivliyi və davamlılığı qorumaq, idarəetmənin nəzəri və praktik məsələlərini bilmək, bu sahədə zəruri bacarıqlara yiyələnmək çox önəmlidir. Təhsilin idarə olunması dedikdə, ilk növbədə aşağıdakılar başa düşülsün: • Qərarların qəbulu, problemlərin həll olunması, kommunikasiya, informasiya və effektiv komanda qurmaq; • Makro səviyyədə planlaşdırma, məqsəd, prinsip, yanaşma və prosesləri vasitəsilə mikro səviyyədə təşkilati planlaşdırma; • Tədris planı və fəaliyyətinin planlaşdırılması, proqram və akademik təqvim Təhsil idarəçisinin vəzifə və öhdəliklərini təsvir edən idarəetmə nəzəriyyəsi və bacarıqlarının inkişaf etdirmək; • Maliyyə resurslarının effektiv bölüşdürülməsi və təşkilatların büdcələrinin planlaşdırılması; • Məlumatların saxlanması və tələbənin qiymətləndirilməsi. Tədrisin keyfiyyətinin artırılmasında test üsulundan istifadə etmək də öz bəhrəsini verir. “Test üsulu ilk dəfə olaraq 1969-cu ildə ABŞ-də orta məktəb məzunlarının bilik səviyyəsinin monitoring əsaslarla qiymətləndirilməsi məqsədilə tətbiq olunub.

1970-ci illərdə ABŞ-nin bu sahədəki təcrübəsindən Türkiyədə eksperiment kimi ali məktəbə tələbə qəbulu prosesinin təkmilləşdirilməsində istifadə edilib” (<https://moluch.ru/archive/275/62424>). Azərbaycanda Test üsulu ilk dəfə olaraq 1992-ci ildən ali məktəbə tələbə qəbulu prosesində sonradan isə orta ixtisas məktəblərinə qəbulda da tətbiq olunub. Buraxılış imtahanları təhsil pillələri üzrə (9 və 11-ci siniflər) testlər vasitəsilə mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılır, nəticələri xüsusi prosedurlar və texniki vasitələr tətbiq edilməklə, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyində qiymətləndirilir, məzunlara şəhadətnamə və attestatların verilməsi təmin edilir. Test biliyin

²⁶ Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut vafajafarova@mail.ru

qiymətləndirilməsinin ən obyektiv, ən ədalətli üsuludur. İngiltərənin NEAB Assosiasiyasının tədqiqatlarına görə, test üsulunun tətbiqi istənilən halda, istənilən təhsil subyektdə şikayətləri və apelyasiyalrı dəfələrlə azaldır

Standartlaşdırma testi müəyyən edilmiş standartlar dəsti və ya sinif öyrənmə və test hazırlığı üçün təlimat çərçivəsi ilə müşayiət olunur. Bu artımlı yanaşma zamanla tələbənin irəliləməsini ölçmək üçün meyarlar yaradır. Standartlaşdırılmış testlər tez-tez kompüterlər tərəfindən və ya birbaşa vuruşa təsir göstərə biləcək şansı aradan qaldırmaq üçün şagirdləri bilməyən şəxslər tərəfindən vurulur. Testlər də mütəxəssislər tərəfindən hazırlanır və hər bir sual onun etibarlılığını təmin etmək üçün sıx bir proses keçirir - bu məzmunu və onun etibarlılığını düzgün qiymətləndirir. Test nəticəsində yaranan məlumatlar etnik mənsubiyyət, sosial-iqtisadi vəziyyət və xüsusi ehtiyaclar kimi müəyyən meyarlara və ya amillərə görə təşkil edilə bilər. Bu yanaşma məlumat verən məktəblərə şagirdlərin performansını yaxşılaşdırmaq məqsədilə proqram və xidmətlərin inkişaf etdirilməsini təmin edir. Standartlaşdırma testi bir çox müəllimin testlərə öyrədilməsinə səbəb olur, yəni testdə görünəcək material üzərində təlim vaxtını sərf edirlər. Standartlaşdırılmış test yalnız tələbənin irəliləməsi və müvəqqəti olaraq yerinə yetirilməsi yerinə birdəfəlik işi qiymətləndirir. Şagirdin, məktəbin və ümumilikdə təhsilin uğurunu ölçməyə kömək etmək üçün şübhəsiz ki, standart testlərdən istifadə edilməlidir. Standartlaşdırılmış testlər ən etibarlı qiymətləndirmə üsuludur. Testlər şagirdlərin mənimsəmələri gözlənilən təhsil standartlarının hansı səviyyədə öyrəndiyini ölçmək üçün bir üsuldur. Bəs standartlaşdırılmış testlər nədir? Kimlərə şamil olunur? Hansı növ testlər standart testlər hesab olunur? “Standartlaşdırılmış testlər ilk dəfə 20-ci əsrin əvvəllərində Amerika Birləşmiş Ştatlarında tətbiq edilmişdir. Standartlaşdırılmış test, bütün imtahan verənlərin eyni suallara cavab verməsinin tələb olunduğu və bütün cavabların eyni, standart şəkildə qiymətləndirildiyi qiymətləndirmə üsuludur. Standartlaşdırılmış testlər həmçinin qiymətləndirmə vasitəsi kimi də tanınır. Bu növ qiymətləndirmə adətən böyük şagird qrupları arasında keçirilir, nəticələr təhlil, müqayisə edilir və şagirdlərin növbəti addımlarının formalaşmasına kömək edir. Standartlaşdırılmış testlər şagirdlərin müəyyən sinif səviyyəsində öyrənməli olduqları bilik və bacarıqlar barədə daha çox ümumi məlumat verir. Standartlaşdırılmış testlər şagirdlərin akademik nailiyyətlərini və bacarıqlarını müəyyən etmək üçün praktik üsuldur” (4,34-35). Bu qiymətləndirmələr müxtəlif ölkələr tərəfindən müxtəlif məqsədlər üçün həyata keçirilir. Bir neçə ildir ki, ölkəmizdə həyata keçirilən səviyyə müəyyənləşdirmə imtahanları standartlaşdırılmış testlərə aid edilə bilər. Bu testlər ölkənin bir çox şəhərlərindəki lisey və gimnaziyalarda həyata keçirilir və nəticələr statistik təhlil edilir. Bu növ qiymətləndirmənin üstün cəhətlərinə nəzər salaq: 1. Sürətli prosesdir. Eyni anda minlərlə şagirdin bilik və bacarıqlarını yoxlamağa imkan verir. 2. Məktəbdəki bütün şagirdlər eyni testdən keçdiyi üçün (sinif səviyyəsinə görə) standartlaşdırılmış testlər dəqiq müqayisəni təmin edir. Eyni sinifdə oxuyan müxtəlif məktəblərdən, şəhərlərdən olan şagirdlər eyni imtahanda iştirak etdiklərinə görə bir çox statistik təhlil aparmağa imkan yaranır. Məktəb daxilində, hətta digər məktəblərlə imtahanların nəticələri müqayisə edilir. Bu cür testlər vasitəsilə şagirdlərimizi digər məktəblərdəki həmyaşıdları ilə müqayisə, zəif tərəflərini aşkar edə bilərik. Orta statistik balı müəyyənləşdirməyə imkan verir. Beləliklə, siniflər üzrə orta statistik göstəricini və bir şagirdin o göstəricidən nə qədər aşağı, yaxud yuxarı nəticə göstərdiyini müəyyən edə bilərik. Şagirdə müsbət təsir göstərir. Bir araşdırmaya görə, şagirdlərin 90%-dən çoxunun standart testlərin onların nailiyyətlərinə müsbət təsir göstərdiyi aşkar edilmişdir. Bu cür testlər vasitəsilə şagirdlər öz bacarıq səviyyələrini müəyyən edə və bunun əsasında çətinlik çəkdiyi bölmələr üzərində işləyə bilərlər. Mükəmməl bir nəticə əldə edilməsə belə, şagirdin harada çətinliklə üzləşdiyini bilməyə və bu çatışmazlıqlarını aradan qaldırmağa və inkişaf etməyə kömək edir. Şagirdlərin irəliləyişlərini illər ərzində izləməyə imkan verir. Şagirdlər hər il eyni tipli testdən keçdikdə (sinif səviyyəsinə uyğun olaraq) hər hansı bir irəliləyiş, yaxud geriləmə olduğunu və ya təxminən eyni qaldığını görmək asandır. Məsələn, əgər şagird eyni tipli imtahanda altıncı sinifdə 53, yeddinci sinifdə isə 67 faiz göstərici nümayiş etdirirsə, deməli həmin şagirdə müsbət dəyişikliklər var. Standartlaşdırılmış testlər müəllimlər üçün həm də bələdçi rolunu oynayır. Müəllimlərə şagirdlərə nəyi və nə vaxt öyrətmək lazım olduğunu müəyyən etmək üçün təlimat verir. Beləliklə, müəllimlər şagirdləri haqqında əks-əlaqə alır və təlim ehtiyaclarını öyrənmiş olurlar. Ali məktəblərdə də qiymətləndirmə prosesində test üsulundan istifadə olunur. Konkret olaraq ingilis dili üzrə testlər istifadə olunan dərs vəsaitinə uyğun hazırlanır. Dilin bütün aspektləri burada özünü göstərir. Oxu, yazı, danışq, dinləmə aspektlərinə müvafiq testləri hərləməqlə tələbələrin mənimsəmə faizini müəyyənləşdirmək mümkündür. Reading-oxu vərdişlərini yoxlamaq üçün testdə kiçik mətn salınır və onun məzmununa uyğun test hazırlanır. Writing-yazı bacarığının yoxlanılmasında “Essay” yazıları hazırlanıb təqdim olunur. Speaking-danışq vərdişlərinin yoxlanılması müəyyən topıqların təqdim olunması və bu mövzuya dair fikirlərin söylənilməsi vacib amillərdən biridir. Listening-dinləmə dərs prosesində öyrənilən mətnlərə uyğun audi material təqdim olunur və bu məvzuya uyğun test təqdim olunur.

Praktiki olaraq bəzi test nümunələrini nəzərdən keçirək. Bu test ləsikanı yoxlamaq üçün istifadə oluna bilər

FIND the Synonyms

1.To let	a) much	1--
2.large	b) wonderful	2--
3.small	c) huge	3--
4.territory	d) to allow	4--
5.city	e) tall	5--
6.more	f) area	6--
7.to compose	g) to tell	7--
8.high	h) tiny	8--

9.beautiful	I) town	9--
10.to say	j) to be consist of	10--

What is it?

Toothpaste	a) You wash your hands in it	1-
washbasin	b) It smells well	2-
Tap	c) you clean your teeth with it	3-
Shower	d) You sit in it	4-
Perfume	e) You stand under it	5-
Bath	f) water comes out of it when you turn it on	6-

Təqdim etdiyimiz test oxuyub anlamanın yoxlanılmasını təmin edir

Write an essay about necessity of being clean. Belə bir mövzuya dair inşa məvzusunu yazdırmaqla tələbələrin qrammatik, leksik biliklərini yoxlamaq mümkündür.

Father's Day

Last week Nancy and Ted bought presents for Father's Day. They hid them so that their father couldn't see them. Today they wanted to surprise him with the presents. Their father Mr. Richard Brown is sitting on the patio when they give him their presents. He is surprised to see presents. Nancy is giving him a portable radio and Ted an electric shaver. They both say "Happy Father's Day" dad, as then hand him their gifts. **NOTE** Father's Day is a special day to thank fathers and grandfathers. The British celebrate Father's Day in June. It is on the third Sunday of June

Do the test according the text

Nancy and Ted are a) cousins b) a sister and a brother
They areof Mr. Brown a) children b) niece and nephew
Nancy is a of Richard Brown. a) daughter, b) niece,
Ted is aof Richard Brown a) nephew, b) son

Тест по русскому языку

1. Düzgün variantı seçin

Они не любят пешком.

- A) хожу
- B) ходить
- C) едут
- D) ехатъ
- E) ходили

2. Verilən cümlədə felin əmr formasını yazın

..... телевизор, я хочу посмотреть «Новости»

- A) включал
- B) включаем
- C) включить
- D) включили
- E) включи

3. Düzgün variantı seçin

Они около метро и поехали на стадион.

- A) встретились
- B) встречалась
- C) встретиться
- D) встречать
- E) встречать

4. Düzgün variantı seçin

Туристы из Москвы в Петербург на поезде.

- A) ехатъ
- B) едем
- C) едут
- D) идут
- E) едет

5. Düzgün variantı seçin

Учебный год в Азербайджане 15-го сентября.

- A) начинаются
- B) начинаться
- C) начинать
- D) начинались
- E) начинается

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, № 9 2011,
2. Сергеева, С. Ю. Современные подходы и методы оценки качества образования ,Молодой ученый. — 2019.
3. <https://moluch.ru/archive/275/62424/> (дата обращения: 20.05.2024)
4. Thomas Kellaghan and Vincent Using assessment to improve of education, 2023
5. T. Bates “National strategies for e-learning in post-secondary education and training,” London 2022

Açar sözlər: təhsil çalışma tapşırıq tələb nəticə qiymət inkişaf

Ключевые слова: образование упражнение задание требование результат оценка развитие

Key words education exercise task requirements result mark development

Резюме

Качество образования составляет основу обеспечения и повышения уровня жизни индивидуума, что представляет собой главную цель существования государства. Этот критерий является базовым, он занимает особое место в процессе реформирования общества и является составляющим элементом социальной функции государственного управления, которая рассматривает образование в рамках механизма социального воспроизводства населения с помощью создания условий для развития личности и творческой самореализации каждого гражданина; воспитания людей, способных эффективно работать и обучаться в течение всей жизни; обеспечения социальной среды, которая генерирует потребность в качественном образовании для граждан и предоставляет возможности ее удовлетворения

Критерии качества результата образовательного процесса позволяют определить уровень подготовки будущих специалистов для практической деятельности, а критерии качества условий и самого процесса обучения — осуществлять координацию деятельности всех субъектов образовательного процесса по реализации целенаправленных воздействий на процесс.

SUMMARY

“The need to improve the quality of education is voiced frequently in contemporary writings, in political debate, and in the media. It is a need that is just as likely to be articulated in a country with a well-developed education system in the industrialized world, as in a developing country that has not yet reached the goal of universal primary education” (5, 78). Concern about educational quality is not new, of course, and over the years, various reforms have been proposed in response to it, ranging from changes in the organization of school sand curricula, to improved management structures in schools, teacher education, peer tutoring, and greater parental involvement. In much contemporary discourse on education, the word quality is frequently mentioned, although it is rarely defined. In the absence of an agreed formal definition, it may be inferred from normal usage that the term relates to the adequacy or appropriateness of objects or processes for the purposes for which they were intended. Further more, quality implies a scale, and often implies standards. An object can be of ‘good’ or ‘poor’ quality, or it can meet, or fail to meet, a standard.

Rəyçi f.f.d, dosent Bünyadova V.Ş.